

**Biblioteca ASTRA,
Corpul B**

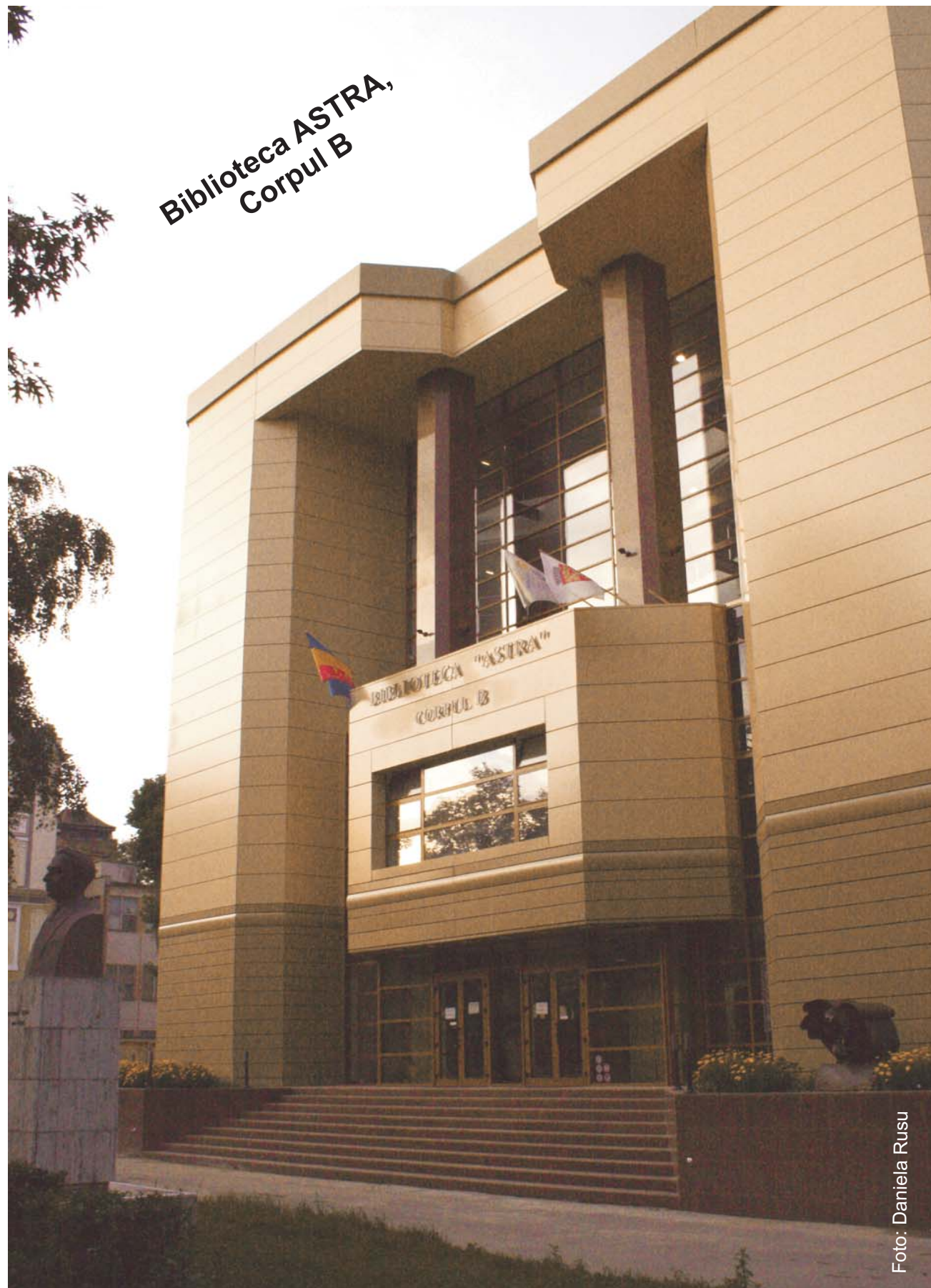
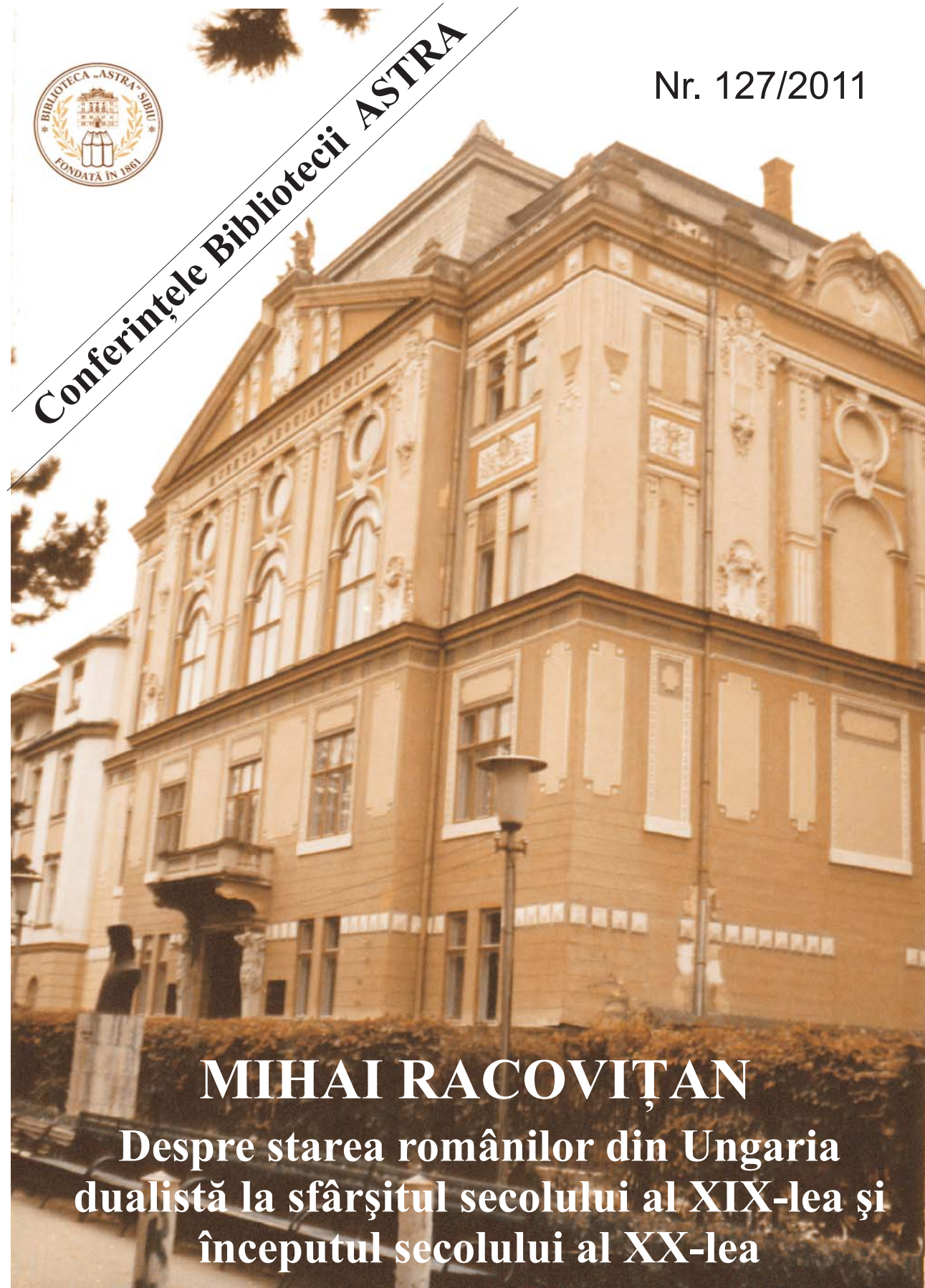

Foto: Daniela Rusu

Conferințele Bibliotecii ASTRA

Nr. 127/2011

MIHAI RACOVITAN
Despre starea românilor din Ungaria
dualistă la sfârșitul secolului al XIX-lea și
începutul secolului al XX-lea

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Conferințele Bibliotecii ASTRA:

MHAI AUGUSTIN RACoviȚAN: *Despre starea românilor din Ungaria dualistă la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*

Coordonatorul colecției: **Onuc Nemeș-Vintilă**
Tehnoredactare computerizată: Daniela **Rusu**
Grafică copertă: Daniela **Rusu**
Lucrare realizată la tipografia Bibliotecii ASTRA
Tiraj: 30 exemplare

*Versiunea în format electronic a conferinței se află la Biblioteca ASTRA,
Compartimentul Colecții Speciale*

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Str. George Barițiu, nr. 5/7
550178 Sibiu/România

Tel: +40 269 210551
Fax: +40 269 215775
Internet: www.bjastrasibiu.ro
E-mail.: bjastrasibiu@yahoo.com

ISSN: **1843 - 4754**

Mihai Augustin Racovițan
n. 1943

Date bio-bibliografice

Născut la Târnăveni, în 1943. Absolvent al Facultății de Istorie-filosofie a Universității “Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, specializat în *Istorie modernă și contemporană a României*; are o bogată experiență în acest domeniu, activând în cadrul Muzeului Brukenthal ca muzeograf cu atribuții de cercetare științifică (1969-1991), apoi cadru didactic la Academia Forțelor Terestre “Nicolae Bălcescu”, îndeplinind funcția de lector la Catedra de Economie și Istorie militară, iar din 1992 ca lector asociat la Universitatea “Lucian Blaga” din Sibiu, la Catedra de Istorie, predând cursuri de *Istorie modernă a românilor* și cursuri speciale, în 1999 devenind conferențiar titular la Facultatea menționată. A continuat, totodată să dețină funcția de muzeograf al Academiei Trupelor de Uscat (1995-1998). În anul 1996 și-a susținut doctoratul cu teza ***Alexandru Vaida Voievod și Conferința de Pace de la Paris***, la Universitatea “Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca.

Activitatea științifică a lui Mihai Racovițan s-a axat îndeosebi pe cercetarea „Istoriei moderne a Transilvaniei”, respectiv a luptelor politico-naționale ale românilor din provincia ciscarpatină, manifestând însă și preocupări privind istoria comerțului, istorie militară, istoria medicinei din Sibiu și din Transilvania. Ca rezultat al investigațiilor întreprinse, în care cercetarea arhivistică a avut o mare pondere, a elaborat, singur, sau în colaborare, 12 cărți, 49 de studii, 3 cursuri universitare și peste 2500 de articole publicate în diferite periodice locale și centrale. Remarcăm în mod deosebit volumul *Alexandru Vaida Voievod între Memorandum și Trianon*, ca și lucrările dedicate rolului *Sibiului în*

Marea Unire, istoricului Academiei Forțelor Terestre "Nicolae Bălcescu", Spitalului Militar din Sibiu, preocupările sale constante de a revela caracterul majoritar românesc al Transilvaniei și situația populației românești sub stăpânire străină. De asemenea, a participat la circa 300 de manifestări științifice și omagiale (sesiuni, simpozioane, mese rotunde), în țară și străinătate.

În calitate de cadru didactic a predat cursuri de *Istoria modernă a românilor, Istoria politică a Transilvaniei în sec. XVIII-XX*, „*Istoria românilor, accente transilvănene*”, a redactat cursuri de *Istoria militară a românilor, Istoria modernă a României* și a publicat cursurile *Români transilvăneni în sistemul de stat austro-ungar (1867-1918)* și *Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)* și *Administrația imperială în Transilvania (1691-1867)*, a coordonat și îndrumat lucrări de licență și de grad, a făcut parte din comisii de doctorat etc.

Ca muzeograf a organizat numeroase expoziții dedicate unor evenimente, instituții și personalități de seamă ale istoriei și culturii românești și a colaborat la organizarea muzeelor din Făgăraș, Giurgiu, Agnita, acordând asistență și altor instituții muzeale, îndeplinind de altfel, timp de mai mulți ani funcția de expert al Ministerului Culturii în probleme de muzeografie. Mihai Racovițan a desfășurat și o bogată și valoroasă activitate de popularizare științifică și educație patriotică, îndeosebi prin intermediul presei sibiene.

A avut o bogată și valoroasă activitate didactică, științifică, muzeografică, ca și cea de conferențiar și publicist, subsumată susținerii drepturilor și valorilor istorice și culturale ale poporului român, activitate ce reflectă profilul unui cadru didactic și om de cultură dedicat pregătirii noilor generații de dascăli și cercetători, dar și de intelectual militant.

Din această serie au apărut conferințele:

Octavian Paler	<i>Autoportret într-o oglindă spartă</i>	1
Constantin Noica	<i>Eminescu – omul deplin al culturii românești</i>	2
Horia Bernea	<i>Evocat de: Andrei Pleșu, Sabin Adrian Luca, Ion Onuc Nemeș</i>	3
Rodica Braga	<i>Anul 2000. Simple exerciții de sinceritate</i>	4
Mircea Braga	<i>Întoarcerea ex- librisului</i>	5
Ion Agârbiceanu	<i>Către un nou ideal – 1931 –</i>	6
Ion Agârbiceanu	<i>Necesitatea din care a răsărit <<ASTRA>></i>	7
Inaugurarea Bibliotecii ASTRA, Corpul B, 1 ianuarie 2007		8
Pr. acad. Mircea Păcurariu	<i>– Mitropolitul Andrei Șaguna – 200 de ani de la naștere</i>	9
Ioan Lupaș	<i>Viața și activitatea lui Gheorghe Barițiu</i>	10
Victor V. Grecu	<i>Dreptul limbii</i>	11
Antonie Plămădeală	<i>A plecat și Constantin Noica</i>	12
Giovanni Ruggeri	<i>Muzeul de Icoane pe Sticlă din Sibiel</i>	13
Dorli Blaga	<i>În ciuda vremurilor de atunci, viața lui Blaga la Sibiu a fost frumoasă și luminoasă</i>	14

Octavian Goga	<i>La groapa lui Șaguna</i>	15
George Banu	<i>Actorul european</i>	16
Rita Amedick	<i>Podoabe pentru o sfântă a săracilor</i>	17
Basarab Nicolescu	<i>Întrebări esențiale despre univers</i>	18
Vasile Goldiș	<i>La mutarea bustului lui G. Barițiu în fața Muzeului Asociațiunii</i>	19
Eugen Simion	<i>Constantin Noica – arhitectura ființei</i>	20
Jan Urban Jarnik	<i>Un prieten sincer al poporului nostru</i>	21
Al. Dima	<i>George Coșbuc în Sibiu</i>	22
Octavian Goga	<i>Țăranul în literatura noastră poetică</i>	23
Răzvan Codrescu	<i>Doctorul Nicolae C. Paulescu sau Știința lui Scio Deum esse</i>	24
Victor V. Grecu	<i>Identitate. Unitate. Integrare – în spectrul globalizării</i>	25
Remus Rizescu	<i>Compozitorul slovac Jan Levoslav Bella și Sibiul</i>	26
Teodor Ardelean	<i>Limba înainte de toate și în toate</i>	27
Andrei Șaguna	<i>Românii s-au zbatut mai mult pentru limbă decât pentru viață</i>	28
Andrei Bârseanu	<i>Asociațiunea nu va face literatură și știință, ci numai va sprijini literatura și știința</i>	29

Iuliu Moldovan	<i>Problema Munților Apuseni</i>	30
Ion Duma	<i>Eminescu și românii din Ungaria</i>	31
Vasile Ladislau Pop	<i>„Luptele politice nu numai că ne-au răpit timpul, dar au înstrăinat frați de către frați”</i>	32
Vasile Ladislau Pop	<i>“Numai lumina, numai cultura ne poate mântui: cultura și lumina trebuie să ne dea putere în brațe, ca să ne știm apăra viața, și minte și înțelepciune spre a ne ști conserva și înmulți cele trebuincioase întru susținerea vieții”</i>	33
Vasile Ladislau Pop	<i>«(...)În loc de a trage unii într-o parte, alții în alta, în loc de a lucra unii spre stricarea și slăbirea altora ca să ne ridicam persoanele noastre (...)»</i>	34
Sebastian Stanca	<i>Pastelele lui Alecsandri</i>	35
Andrei Bârseanu	<i>„Oamenii mari se cunosc după seriozitatea cu care tratează chiar și lucrurile mici”</i>	36
Andrei Șaguna	<i>„Suntem fiii unei patrii umane, culte și constituționale”</i>	37
George Barițiu, Iacob Bologa	<i>“Nici unu poporu care nu cultiva artile si industri'a, nu are dreptu a se numerá intre poporale civilisate”</i>	38
Acad. Radu P. Voinea	<i>Asociațiunea a avut un rol important în realizarea unității spirituale și naționale a tuturor românilor</i>	39

Vasile Ladislau Pop	<i>„Asociațiunea nutrește și conservă spiritul național, cultivă și conservă limba și prin aceasta existența națională”</i>	40
Iacob Bologa, dr. D. P. Barcianu	<i>Înființarea unei școli române de fete în Sibiu</i>	41
Iacob Bologa	<i>Numai dezvoltarea facultăților spirituale, numai luminarea minții, numai cultura cea adevărată, norocesc, fericesc pe om, va noroci și va ferici pe poporul român</i>	42
Iacob Bologa, dr. D. P. Barcianu	<i>Asociațiunea pentru înaintarea în cultură a femeii române</i>	43
Iacob Bologa	<i>Poporul român singur prin cultură poate să se înalțe la acea vază și demnitate care l-ar putea mântui de nenumăratele rele ce-l apasă</i>	44
Iacob Bologa	<i>Asociațiunea este de nespus folos nu numai pentru români ci și pentru popoarele conlocuitoare</i>	45
George Barițiu	<i>Raport general asupra stării Asociațiunii, 1889</i> ...	46
Antonie Plămădeală	<i>Darul Asociațiunii către poporul român</i>	47
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Cercul Literar de la Sibiu</i>	48
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Cercul Literar de la Sibiu</i>	49
Elena Macavei	<i>Rolul Asociațiunii ASTRA în emanciparea femeii și educația copiilor</i>	50
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Emil Cioran (între afinitățile afective și refuzurile selective)</i>	51

Ștefan Pascu	<i>Rolul național-cultural al ASTREI</i>	52
Andrei Șaguna	<i>Munca este onoarea și reputația cea mai mare a omului</i>	53
Timotei Cipariu	<i>Școlile elementare sunt fundamentul culturii naționale și a literaturii naționale</i>	54
Timotei Cipariu	<i>Două gimnazii pentru înaintarea culturii naționale la Năsăud și Blaj</i>	55
Timotei Cipariu	<i>Cauzele naționale, prin bărbați energici, capabili de orice sacrificiu</i>	56
Cristofor I. Simionescu	<i>Astra și Țările Române</i>	57
Mihai Sofronie	<i>Vasile Stroescu, un filantrop aproape uitat</i>	58
Matei Pamfil	<i>Andrei Bârseanu și Asociațiunea</i>	59
Matei Pamfil	<i>Mitropolitul Andrei Șaguna și Asociațiunea</i>	60
Elena Macavei	<i>Călătorie în China</i>	61
Elena Macavei	<i>Glume, anecdote în publicațiile ASTREI</i>	62
Caius Iacob	<i>Matematica românească de la Gheorghe Lazăr la Traian Lalescu</i>	63
Nicolae Nicoară-Horia	<i>Schiță de portret - Atanasie Marian Marienescu –</i>	64
Tatiana Benchea	<i>Creativitatea, izvor de energie</i>	65

Sergiu Găbureac	<i>Crizele și biblioteca publică</i>	66
Mihai Racovițan	<i>Sibiul în anul evenimentelor decisive – 1918</i>	67
Mihai Racovițan	<i>Rosturile Sibiului în revoluția română din Transilvania de la 1848-1849</i>	68
Antonie Plămădeală	<i>ASTRA – Ctitorii și ctitoriile ei</i>	69
Vasile Avram	<i>Sensuri bipolare în poezia lui Blaga</i>	70
Vasile Avram	<i>Ritual pentru Noica</i>	71
Vasile Avram	<i>Codul Eminescu</i>	72
Vasile Avram	<i>Modelul Cioran</i>	73
George Barițiu	<i>Unul din scopurile principale ale școlilor de fete este să împuțineze urmările triste ale blestemului care se numește lux, vanitate omenească, dacă nu le poate paraliza cu totul</i>	74
George Barițiu	<i>Meritul Asociațiunii constă în admirabila sa influență morală care o pătrunde în toate fibrele poporului nostru</i>	75
Diana Câmpan	<i>Constantin Noica – restituri</i>	76
Diana Câmpan	<i>Aventura adevărului fără de sfârșit în cultură; Cultura – o utopie asumată</i>	77
Alexandru Dobre	<i>Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român și Societatea Academică Română</i>	78

Valer Hossu	<i>Episcopul Dr. Iuliu Hossu – Trăirea în jurământul pentru sionul românesc</i>	79
Cornel Lungu	<i>Momente ale participării Sibiului la Revoluția din 1848-1849 în Transilvania. Locul și rolul Comitetului Națiunii Române</i>	80
Cornel Lungu	<i>Din legăturile “ASTREI” cu societăți academice și culturale române și străine 1861-1914</i>	81
Cornel Lungu	<i>Pașii poetului în cetate</i>	82
Ovidiu Hurduzeu	<i>Capitalismul cu conștiință și economia participativă</i>	83
Ion Bianu	<i>August Treboniu Laurian</i>	84
Ilie Moise	<i>Ilie Dăianu și spiritul Blajului</i>	85
Cornel Lungu	<i>Petiția Episcopiei Române Ortodoxe din Statele Unite ale Americii de Nord către președintele Woodrow Wilson</i>	86
Alexiu Tatu	<i>Mihai Viteazul în documentele Serviciului Județean Sibiu al Arhivelor Naționale</i>	87
Bianca Karda	<i>Odiseea plecării unor români ardeleni din județul Sibiu în America (1900-1914) reflectată în presa transilvăneană a vremii</i>	88
Eugenia Crișan	<i>Generalul francez Berthelot și România</i>	89
George Barițiu	<i>Adunarea generală a XXX-a a Asociațiunii Transilvane</i>	90

Constantin Cubleşan	<i>Mihai Eminescu – Ciclul schillerian</i>	91
Constantin Cubleşan	<i>Ion Pop Reteganul – Folclorist și publicist</i>	92
Constantin Cubleşan	<i>Ioan Slavici – portret în oglinda timpului</i>	93
Mircea Braga	<i>Însemnări despre multiculturalitate</i>	94
Marius Laurian	<i>August Treboniu Laurian</i>	95
Keresztes Coloman Stefan, Eugenia Simona Keresztes	<i>Genii ale matematicii la Sibiu: Farkas Bolyai și János Bolyai.....</i>	96
Alexandru Sterca- Șuluțiu	<i>Nu este sub sóre natiune, care cu mai mare ardóre a animei sê-sí iubésca patrià sî vetr'a strabuniloru sei, cá Românulu</i>	97
Ioan Lupaș	<i>Înființarea „Asociațiunii“ și conducătorii ei</i>	98
Iosif Sterca Șuluțiu	<i>Discursul ținut la inaugurarea Muzeului istoric și etnografic și la deschiderea Expoziției, în 19 August st. N. 1905</i>	99
Ion Onuc Nemeș- Vintilă	<i>Bibliotecile publice din Olanda și misiunea lor: „Să facem o comunitate mai bună”</i>	100
Virgiliu Florea	<i>Anton Pann în reeditarea-model lui M. Gaster (1936)</i>	101
Horst Ernst Klusch	<i>Pe urmele strămoșilor habani</i>	102

Ion Agârbiceanu	<i>Raportul Secretariatului general al Secțiunilor literare-științifice ale „Astrei” dela 6 Iunie 1932 – 27 Mai 1933</i>	103
Liliana Popa	<i>Oameni și cărți în Sibiul de altădată</i>	104
Vasile Crișan	<i>Protecția patrimoniului cultural sibian. Istorie și actualitate</i>	105
George Barițiu	<i>Din istoria Asociațiunii (1861-1888)</i>	106
George Barițiu	<i>Raportul Asociațiunii după 31 ani</i>	107
Werner Schaal	<i>Noua Bibliotecă Universitară a Universității „Lucian Blaga” – Die neue Universitätsbibliothek der Lucian-Blaga-Universität</i>	108
Iarion Pușcariu	<i>Cuvântul Presidial la deschiderea adunării generale a Asociațiunei transilvane, ținute la 10/22 și 11/23 Octobre a. c. în Năseudă</i>	109
Marin Diaconu	<i>Emil Cioran și Constantin Noica</i>	110
Marin Diaconu	<i>Emil Cioran și Nicolae Tatu</i>	111
Vasile Grajdian	<i>Preotul muzician Gheorghe Șoima</i>	112
Matei Pamfil	<i>Gustav Weigand și Asociațiunea</i>	113
Paul Brusanowski	<i>Mitropolitul Andrei Șaguna – o viață de sfințenie</i>	114
Paul Brusanowski	<i>Concepția canonică a mitropolitului Andrei Șaguna privind organizarea Ortodoxiei ecumenice și a poziției Mitropoliei românești din</i>	

	<i>Transilvania și Ungaria</i>	115
Liliana Moldovan	<i>Deschideri antropologice în opera lui Emil Cioran</i>	116
Alexiu Tatu	<i>Arhivele Statului din Cluj în refugiu la Sibiu. Documente de arhivă</i>	117
Mariana S. Țăranu	<i>Degradarea sistemului de învățământ, mass-media și persecuțiile religioase din Moldova de la est de Prut în timpul primei ocupații sovietice (1940-1941)</i>	118
Rodica Braga	<i>Despre condiția femeii –scriitor</i>	119
C. George Săndulescu	<i>Atitudinea Noica</i>	120
***	<i>Școala civilă de fete cu internat</i>	121
Elena Macavei	<i>Însemnări de călătorie în Scandinavia</i>	122
Corina Turcu	<i>Stil și gândire la Augustin Buzura</i>	123
Nicolae Balotă	<i>Cercul câinilor muzicanți</i>	124
Ion Taloș	<i>Franz Obert - cel mai de seamă etnolog ardelean din deceniul al șaselea al secolului al XIX-lea</i>	125
Mircea Braga	<i>Mărirea și decăderea reportajului literar</i>	126
Mihai Augustin Racovițan	<i>Despre starea românilor din Ungaria dualistă la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea</i>	127

Mihai Augustin RACOVITAN

Despre starea românilor din Ungaria dualistă la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*

În sistemul de stat austro-ungar, guvernele de la Budapesta s-au axat de la început pe principiul Ungariei unaționale, oficializând, în consecință, mai vechea politică de asimilare prin maghiarizare. Sub dominația directă a Ungariei se afla o însemnată parte a teritoriului românesc, Transilvania și Banatul, cu un număr cu circa 3 milioane de români.

Cunoscând foarte bine adevărul cu privire la vechimea și superioritatea numerică a românilor în Transilvania, nobilimea ungară a dus după în 1867 o politică de deznaționalizare a românilor, ridicată la rangul de politică de stat, de periferizare politică, socială, economică și culturală a elementului românesc în totalitatea sa.

După realizarea dualismului în 1867, Imperiul austro-ungar a adoptat o nouă Constituție. În problema națională, Constituția a fost completată de Legea uniunii Transilvaniei cu Ungaria, cu denumirea oficială ”*Despre regularea amănunțită de uniunii Ungariei cu Transilvania*” (articolul de lege 43 din 1868) și cu *Legea de naționalități*, sau „*Despre egala îndreptățire a naționalităților*” (articolul de lege 44 din 1868), legi sancționate de împăratul-rege la 6 decembrie 1868¹; legi care au ordonat menținerea privilegiilor unora și a introduce măsuri excepționale în folosul hegemoniei ungare, în fond

*Conferință susținută în ziua de 2 februarie 2011

¹ Vezi textul celor două legi în Eugen Brode, *Chestiunea română în Transilvania și Ungaria*, Burești, 1895, anexa 28, p. 110-113 și anexa 29, p. 114.

8..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

actul „uniunii” devenind în mâna corpurilor legiuitoare de la Budapesta o armă împotriva poporului român. *Legea de naționalități* a proclamat existența unei singure națiuni politice, „indivizibila, unitara națiune maghiară” și a declarat limba maghiară ca singura limbă oficială, prevăzând și posibilități de „întrebuințare oficială” a limbilor naționalităților la nivel local, ceea ce însă nu s-a respectat.

O Lege electorală aspră, din 1868, diferită de cea aplicată în Ungaria, și mai mult modificată prin modificările din 1864, la care se adăugau abuziva și nedreapta arondare a cercurilor electorale în zonele locuite compact de români, teroarea, falsurile și presiunile administrative în timpul campaniilor electorale, a făcut ca doar un număr infim de deputați români să fie aleși în Parlamentul Ungariei. O lege în virtutea căreia, datorită censului, nu s-a recunoscut drept de vot decât la 3,3% din populația Transilvaniei², în timp de în Ungaria beneficiau de acest drept 6,5%, baza dreptului electoral formându-se după alte criterii. Cu ajutorul unei confuzii intenționate în dispozițiile principale ale legii electorale, ungurii și-au făcut parlamentele, au declarat „uniunea” legală și au creat legile de maghiarizare și asuprire pentru majoritatea populației Ungariei. În ceea ce privește instrucțiunea publică, pentru 3 milioane de români transilvăneni, 2/3 din populație, și deci o masă imensă de contribuabili, guvernanții unguri nu au întreținut școli de stat în limba română. Sarcina întemeierii și susținerii școlilor a revenit Bisericii Române – prin cele două confesiuni – sprijinită de instituții financiare, culturale și fundații românești, atâtea câte erau. Din date statistice din anul școlar 1891/1892³, Biserica Română întreținea în Transilvania, din mijloacele sale proprii, 3083 școli primare, 4 școli civile de fete, 5 școli secundare, 7 școli

² *Ibidem*, , anexa 33, p. 173-201; textul integral al legii modificate.

³ Cf. *Raportul Ministerului Instrucțiunii Publice pe anul 1891/1892*.

normale (preparandii), 7 seminarii pentru preoți. Comunitățile bisericești au făcut serioase eforturi pentru înființarea și întreținerea școlilor, aceasta socotind-o ca o datorie și un drept al lor, drept pe care au căutat să și-l asigure prin legile fundamentale ale statului. Autonomia Bisericii Române fiind asigurată printr-o lege specială, constituind o piedică serioasă pentru progresul ungarismului, guvernul pentru a o știrbi a dat ordonanțe care loveau în legi, iar parlamentul a votat legi care loveau în autonomia Bisericilor nemaghiare.

Școlile confesionale susținute din banii românilor au fost supuse unor presiuni crescânde, numărul orelor și al disciplinelor în limba română fiind redus progresiv, în aceeași proporție fiind introdusă predarea unor obiecte de învățământ în limba maghiară. Legea pentru introducerea obligatorie a limbii maghiare în toate școlile primare (prima lege Tréfort, 1879)⁴, (legea a doua Tréfort, 1883), care impunea limba maghiară și în școlile secundare românești⁵, Legea azilelor (grădinițelor) de copii (1891)⁶, care îndatora pe toți părinții și tutorii de a trimite copiii în vârstă de la 3-6 ani în „institutele azilului”, unde urmau să fie instruiți în „exerciții evlavioase” interconfesionale și unde urmau să învețe limba maghiară, încălcându-se prin această dispoziție chiar drepturile sfinte ale mamei și ale credinței – sunt câteva din legile discriminatorii pentru învățământul românesc doar în intervalul 1867-1900. Ca urmare a acestei legislații pe teritoriul Ungariei, între 1867-1892, numărul școlilor nemaghiare a scăzut în procente de la 58% la 44%, iar numărul școlilor maghiare a crescut de la 42% la 56%⁷.

⁴ Textul legii Tréfort din 1879, Eugen Brote, *op. cit.*, anexa 34, p. 202-205.

⁵ T. V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. VVI, Sibiu, 1913, p. 73-133.

⁶ Textul legii, în Eugen Brote, *op. cit.*, anexa 41, p. 219-236.

⁷ *Ibidem*, p. 103-104, constatat de prof. Ludovic Lang pe temeiul datelor oficiale la Congresul demografic de la Budapesta, 1894.

10..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

Apogeul politicii de maghiarizare a fost marcat de Legile Apponyi pentru sistemul de învățământ (1907). În art. 12 din lege se preciza că guvernul are facultatea de a suprima orice școală românească, dacă acest lucru e reclamat de „interese superioare de stat”, fără a se preciza în lege care erau aceste interese, iar hotărârea ministrului de resort era inatacabilă. Ca atare, existența școlilor depindea de arbitriul guvernamental. Doar în decurs de trei ani după aplicarea acestor legi, până în 1909, românii au pierdut circa 500 de școli⁸. În institutele de învățământ superior maghiare (românești nu putea fi vorba să existe – n. a.), nu numai că nu se preda nicio materie în limba română, ci s-a interzis chiar și folosirea ei și în timpul pauzelor dintre orele de curs, sub pedeapsa exmatriculării⁹. Același ministru Albert Apponyi a creat în 1917, după intrarea României în Războiul de Reîntregire, contra Austro-Ungariei, așa numită „zonă culturală”¹⁰, în regiunile de graniță cu România, în care sute de școli românești au fost închise, în locul lor creându-se școli maghiare pentru a face educația copiilor români. Însăși existența națiunii române era pusă într-un grav pericol.

O Lege de presă excepțională avea misiunea de a ocroti ungarismul agresiv și de a opri pe români să se apere nepedepsiți de atacurile îndreptate împotriva lor. Legea de la 1848, însoțită de o patentă din timpul absolutismului, ceea ce explică dispozițiile ei foarte severe, a fost menținută. Pentru a-i da însă o „nuanță” liberală”, guvernanții au instituit pentru judecarea proceselor de presă curți cu jurați, la Cluj, Târgu-Mureș și Sibiu (ulterior cea din Sibiu va fi desființată întrucât jurații curții de aici, în majoritate sași i-au achitat pe români în mai multe procese între care și pe

⁸ Cf. *Magyar Statistikai évkönyv*, 1882, caiet IX, p. 94-99 și *Magyarország közoktatás Ugye az 1914 évben*, Budapesta, 1917, p. 12.

⁹ Constantin Stanca, *Amintiri din anii de student*, Cluj, 1929, p. 77.

¹⁰ Roman Ciorogaru (episcop de Oradea), *Zile trăite*, Oradea, 1926, p. 77.

George Barițiu într-un proces rămas celebru – M. R.). Datorită acestei legi „liberale”, numai în intervalul 1884-1894 au fost cumulați în 47 de procese de presă, 161 acuzați români, procesele soldându-se cu un total de 59 de ani de închisoare și 11840 florini amendă¹¹; între anii 1895-1899 au avut loc încă 64 de procese de presă și 32 de cazuri de măsuri arbitrare pe cale administrativă¹².

Toate acestea se petreceau la finele secolului al XIX-lea, într-o Europă civilizată, pe câtă vreme guvernul ungar înăsprește măsurile de desființare a națiunii române prin Legea numirilor de localități (1897), prin care s-au dat nume maghiare tuturor satelor și orașelor din Ungaria, care până atunci avuseseră nume nemaghiare, nefiind iertate nici denumirile stațiilor de cale ferată¹³.

Și acțiunea de colonizare, printr-o lege votată în 1894, a fost pusă în serviciul maghiarizării. Au fost colonizați țărani aduși din Ungaria în condiții extrem de avantajoase, în zone în care se urmărea spargerea și izolarea masivelor comunități românești. Din fondul de colonizări, ajuns la cifra de 10 milioane de forinți, în 1910, ceea ce dovedește că avem de-a face cu o politică de stat, s-au cumpărat proprietăți în diferite astfel de zone și localități din Transilvania, în total 7.254 de loturi de pământ, însumând peste 91.000 hectare¹⁴.

Printre mijloacele de asimilare forțată s-a folosit și maghiarizarea numelor de persoane. Lucrarea lui Talkes Simon, ***Cum să maghiarizăm***

¹¹ Cf. Eugen Brote, *op. cit.*, p. 111.

¹² *1 Decembrie 1918. Unirea Transilvaniei cu România*, 1972, p. 250-251.

¹³ Cf. Eugen Brote, *op. cit.*, p. 104.

¹⁴ I. L. Ciomac, *Despre stările agrare din Transilvania*, București, 1931, p. 76-77.

12..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

numele de familie, 1898 (în traducere), cuprindea instrucțiunile despre modul în care numele românești să fie schimbate cu nume maghiare.

Tabloul măsurilor de deznaționalizare luate de statul ungar, cu precădere împotriva românilor, nu este complet nici dacă-l întregim cu activitatea Societăților de maghiarizare, temeinic susținute financiar de stat, având drept scop de a înlesni maghiarizarea, la nevoie, „prin presiuni și silă”. Ele activau pe întreg teritoriul regatului, pentru deznaționalizarea slovacilor, românilor, sârbilor, rutenilor, germanilor. La Cluj, începând din 1885 a activat *Societatea Transilvană Maghiară pentru Cultură*, EMKE, cunoscută prin râvna depusă pe tărâmul deznaționalizării și maghiarizării românilor¹⁵.

În primii ani ai secolului nostru, în 1907, din îndemnul corifeilor politici de deznaționalizare, conții Tisza, Apponyi și Andrassyi, s-a scris o carte de mari dimensiuni, de către Huszar Antal, *A Magyarországi Romanok (Românii din Ungaria)*, cunoscută sub numele de „Cartea secretă”, scrisă exclusiv pentru uzul guvernului ungar, și în care, în mai multe secțiuni se prevedeau planurile și măsurile concrete de desființare, în etape, a națiunii române din Transilvania. Bastioanele care au apărut ființa neamului și au rezistat tuturor asediilor organizate de Viena, Budapesta și Cluj, obstacolele de neînving în calea maghiarizării românilor, au fost Biserica și Școala, și de aceea, și de aceea ofensiva guvernelor s-a îndreptat în primul rând asupra acestor instituții. Ambele cădeau în sfera de activitate a Ministerului Cultelor și Instrucțiunii și au văzut cum, începând din același an 1907, contele Apponyi a transpus în practică, prin noile legi școlare, măsurile de desființare a națiunii românilor din Transilvania, indicate de Huszar Antal.

Discriminarea națională s-a manifestat în toate domeniile: economic, administrativ, politic, cultural, social. Sunt relevante, de pildă, câteva cifre

¹⁵ Cf. Eugen Brode, *op. cit.*, p. 105-107.

reprezentând proporția funcționarilor români din Transilvania la începutul secolului al XX-lea: în administrația superioară erau 5,4%, în comitate și orașe 7,4%; în același timp, în justiție procurorii și judecătorii maghiari și germani se ridicau la 94,4%¹⁶.

Inechitatea de tratament a naționalităților era vădită, bunăoară, în viața economică: agricultură, industrie, comerț, bănci. Burghezo-moșierimea ungară a încercat prin toate mijloacele să elimine sau să îngreieze participarea populațiilor nemaghiare în economia țării, în acest fel putând fi mai ușor dominate în viața politică și culturală.

Proprietatea funciară mare de peste 500 de ha aparținea în proporție de 85% maghiarilor, circa 8% germanilor, numai 6% românilor și 1% altor naționalități.

Proporția e inversă la proprietatea mică și la gospodăriile fără proprietate: 70% românești, 19% maghiare, 6% germane și 5% alții¹⁷. Este de altfel cunoscut faptul că în extrem de puține țări sistemul uriașelor latifundii nobiliare luase o atât de mare extindere ca în Ungaria și, respectiv, practicarea unei atât de dure exploatare a milioane de țărani lipsiți de pământ sau cu pământ neîndestulător. Pentru lucrătorii agricoli, media salariului de sezon se ridica în Ungaria la 500 de coroane, în 1905, în timp ce în regiunile locuite de români ea era de circa 380 de coroane¹⁸. Pretutindeni au loc frământări și agitații ale țărănimii. Presa afirma că „masele populare agricole care formează baza țării, apăsate de greutatea sarcinilor publice, neputând să-și asigure

¹⁶ *Magyar Statistikai Közlönyek (Comunicări statistice maghiare)*, seria nouă, vol. XVII, Budapesta, 1906, p. 136-145.

¹⁷ Zoltan Horváth, *Magyar sászforduló. A második reformnizdek története (1896-1914)*, Budapesta, 1961, p. 485; Șt. Pascu, C. C. Giurescu, I. Kovács, L. Vajda, *Unele aspecte ale problemei ungare în monarhia austro-ungară la începutul secolului al XX-lea, în Destrămarea monarhiei austro-ungare*, Edit. Academiei, București, 1964, p. 32.

¹⁸ Csátáry D., *Magyar – román kapcsolatok*, Budapesta, 1958, p. 77.

14..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

minimum de existență, sunt atât de nemulțumite, încât sau emigrează în România, dar și peste mări și țări”, în America, sau „tulbură liniștea publică prin excese care abia se pot înfrâna cu întreg aparatul forței publice” de care dispun organele politice¹⁹. În consecință, numai în intervalul 1899-1913, au emigrat din Transilvania 95.390 de țărani și meseriași ruinați, mulți dintre aceștia pornind spre îndepărtata Americă²⁰.

În industria Ungariei, aflată și ea pe un drum ascendent la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, chiar dacă se afla în urma dezvoltării industriei din partea austriacă a monarhiei (Cisleithania), burghezia românească deținea proporții neglijabile. Dezvoltarea industrială s-a produs printr-o masivă penetrație a capitalului străin, datorită finanțării de către acesta putându-se construi un număr impresionant de fabrici, creșterea populației dependente de industrie ajungând între 1810-1910 de la 12,4% la 24,2%²¹.

În Transilvania, ca și în alte provincii de margine, menținute în principal ca piețe de desfacere a produselor industriale din vestul monarhiei, ca izvor de materii prime și forță de muncă ieftină, industria se caracteriza printr-o stare tehnică în general învechită, cu un randament scăzut, deși existau unele întreprinderi miniere și metalurgice cu un grad de mecanizare ridicat. Numeroase fabrici și uzine erau concentrate în Banat și în comitatele Brașov, Sibiu, Hunedoara, Cluj, în vreme ce comitate și ținuturi întregi erau aproape complet lipsite de industrie. În plus, datorită unei politici de salarizare axată pe principiul discriminării naționale, salariile muncitorilor români din Transilvania erau cu 25-30% inferioare celor din Ungaria. În timp ce media

¹⁹ *Unirea*, II, nr. 23 din 1902.

²⁰ Liviu Maior, *Mișcarea națională din Transilvania 1900-1914*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1986, p. 26.

²¹ *Ibidem*, p. 30.

salariului săptămânal era la Budapesta și împrejurimi de 24,5 coroane, în Transilvania era de 16,3% coroane²².

În acest important sector al economiei participarea burgheziei românești era cu totul neînsemnată, însăși burghezia română progresând foarte puțin în perioada cuprinsă între Mișcarea Memorandistă și reluarea activismului politic (1905). De-abia 2,3% din capitalul industrial și comercial îi aparținea, în timp ce burghezia maghiară și germană deținea 97,3%²³, fiind împiedicată sistematic să ocupe poziții în acest domeniu. Conform statisticii privitoare la ocupații, în întreaga Transilvanie cei ce se ocupau cu meseriile în 1910 – proporția era aceeași și cu două decenii în urmă – erau: maghiari 172.270 (52,5%), sași – 52.108 (15,9) români – 88.808 (27,1%), cu comerț și bănci se ocupau: maghiari – 33.533 (59,8%), sași – 13.285 (22,3%), români – 9.521 (16,0%)²⁴.

Ca atare, burghezia românească, slabă economicște și numericște, a căutat refugii în domenii economice neacoperite de capitalul maghiar și german. Ea și-a întărit puterea ei economică prin înființarea instituțiilor de credit, a cooperativelor și asociațiilor, fără să cucerească totuși rolul economic precumpănit în ținutul ei natal.

În anul 1900, situația băncilor românești față de cele cu capital maghiar era într-o inferioritate elocventă. În Ungaria, procentul băncilor românești era de 2,85%, iar în Transilvania, fără Banat și comitatele din vest, era de 7,86%²⁵. Sașii net inferiori numericște românilor, aveau în același timp un

²² Csátáry D., *op. cit.*

²³ Nicolae N. Petra, *Băncile românești din Ardeal și Banat*, Sibiu, 1936, p. 39-73.

²⁴ Cf. S. Fenyés, *Ungaria revizionistă*, f. a., p. 108.

²⁵ E. Deutsch, N. N. Constantinescu, A. Negrea, A. Negucioiu, *Unele aspecte ale capitalului financiar în Transilvania în primele decenii ale secolului al XX-lea, în Destrămarea monarhiei austro-ungare 1900-1918*, p. 225.

16..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

număr de zece ori mai mare de bănci decât românii. Semnificativă este și diferența între depunerile românești și cele maghiare în anul 1909, când numărul băncilor românești trecuse de 130, fiind cu mult mai mare decât la 1900. Aceste depuneri românești însumau abia 6,2% față de cele maghiare. Ele erau depășite până și de cele slovace, care reprezentau un procent de 10,1%²⁶. Acest capital al băncilor românești, grupate în uniunea bancară „Solidaritatea”, a fost investit cu precădere în cumpărarea de pământ, ajungându-se ca, pe lângă cele vreo 20-30 de familii de proprietari români, cu moșii de peste 1.000 holzi) (Ioan Mișu, Al. Vaida Voevod, Ilieș Victor, Mihalyi, Mocioneștii ș. a.), în acțiunea de ajutorare a țăranilor de a cumpăra pământ, numărul proprietarilor români ce dețineau loturi de pământ, între 100-1.000 iugăre să se ridice la cifra de 800 în anul 1913, iar al celor cu peste 50 de iugăre, în intervalul 1902-1912, atinge cifra de 710²⁷. Se creează astfel anumite interese economice între burghezia română și poporul larg, spre deosebire de Ungaria unde țăranimea e greu apăsată de nobilimea latifundiară.

Asemenea interese comune creează o platformă comună între toate clasele și păturile națiunii române, toate resimțind dublul jug național și social. Cu atât mai mult cu cât politica discriminatorie practică de clasele dominante ungare se agravase. Legea naționalităților era complet nesocotită, sensul electoral era net în defavoare naționalităților. Din numărul total de 103.193 muncitori industriali și mineri care lucrau în întreprinderi transilvănene în 1910, abia 30.475 erau români²⁸; dezvoltarea industrială a Transilvaniei, în mod firesc, trebuia să aducă cu sine creșterea numărului de muncitori români recrutați din rândurile țăranilor și meșteșugarilor.

²⁶ *Ibidem*. * Un holz egal cu 0,48 ha.

²⁷ Apud V. Jinga, *Problemele fundamentale ale Transilvaniei*, vol. II, Brașov, 1945, p. 265.

²⁸ Apud Liviu Maior, *op. cit.*, p. 39.

Autoritățile, fidele programului lor național, au preferat însă să recurgă la colonizarea unor muncitori din alte provincii ale monarhiei. Iar pentru supravegherea mișcării social-democrate se înființase o secție specială pe lângă Ministerul de Interne; dreptul de întrunire al muncitorilor a fost și mai mult îngrădit. În plus, muncitorii români aveau o situație inferioară în cadrul clasei lor sociale, oprimarea națională exercitându-se asupra lor atât ca clasă exploatată, cât și ca parte a unei națiuni asuprite. Se adaugă situația artificială care rezulta din locul și rolul limitat și atribuit proletariatului din Transilvania în cadrul mișcării muncitorești din Ungaria, precum și raporturile dintre conducerea Partidului Social-Democrat din Ungaria și cea a Secției române a acestui partid, ceea ce a frânat afirmarea muncitorilor români din viața social-politică și a creat fricțiuni ireconciliabile în modul de abordare și finalizare a problemei naționale. Secția română a P. D. S. U. (creată la sfârșitul anului 1905) nu putea să accepte linia partidului, care plătea tribut sistemului politic de guvernare. Mișcarea socialistă a muncitorilor români se încadrează în lupta generală a poporului român din Transilvania pentru emanciparea sa națională.

Inaccesibilitatea participării la industria de tip „fabrică” a determinat apariția unor tendințe spre protejarea meseriilor concurate puternic de sectorul industrial. Modalitatea apărării micii producții a fost considerată asocierea, prin înființarea reuniunilor de meseriași români, prima, *Reuniunea sodalilor români din Sibiu* (ulterior, își schimbă numele în cea a meseriașilor – M. R.), fiind înființată încă în 1867 de Nicolae Cristea, viitorul memorandist. Sprijinite de bănci, acestea – între care *Reuniunea meseriașilor din Săliște*, înființată în 1882, *Reuniunea sodalilor români din Cluj*, *Meseriașul român din Brașov*, *Reuniunea de citire și cântări a economilor și meseriașilor din Alba Iulia*, ajung treptat să-și constituie un capital capabil să atenueze efectele

18..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

concretenței. Dar numărul ramurilor de meserii a crescut destul de lent, industria înlăturându-i mai ales din orașe, menținându-se meseriile mai ales în lumea satelor, cu specialiști în ramurile tradiționale: cojocăritul, cizmăritul, tâmplăritul, olăritul, fierăritul etc. Oricum, cu toată asocierea și sprijinul întreprinzător, meseriașii români s-au menținut cu mare dificultate. În general, condițiile grele de muncă și viață ale categoriilor lucrative românești, lupta pentru drepturile politice, vor provoca în anii de început ai secolului al XX-lea o apropiere de lupta politică a Partidului Național Român, mai ales în campaniile pentru câștigarea dreptului de vot universal, egal și secret. Nobilimea ungară, proprietară de întinse latifundii și care domina întreaga viață de stat în Ungaria dualistă, a sfidat orice principiu constituțional. În aparatul de stat, în armată și justiție majoritatea funcțiilor erau deținute de nobilimea mijlocie denumită „gentry”, care urmărea pe toate căile și prin toate mijloacele realizarea concepției ”statului național ungar unitar”. Nobilimea mare, slujită cu credință și servilism de acești „gentry”, a confundat națiunea ungară cu propria castă. Burghezia, la rândul ei, a servit și ca interesele acestei înalte aristocrații, făcând eforturi de a pătrunde în rândul ei, prin cumpărarea de titluri de noblețe și proprietăți funciare, facilitând, în același timp, pătrunderea aristocrației în consiliile de administrație ale întreprinderilor industriale și instituțiilor bancare.

Această împletire de interese pe seama popoarelor nemaghiare, dar și pe seama poporului ungar, caracteriza regimul Ungariei în epoca dualismului.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, o întreagă armată de funcționari, juriști, jandarmi, ofițeri (cu familiile), medici etc., au fost aduși din Ungaria în Transilvania, cu precădere în orașe, schimbând oarecum configurația demografică a unor orașe ardeleni, mai cu seamă în vestul teritoriului; se adaugă țărani din Ungaria colonizați aici și înzestrați cu pământ și inventar

agricol. Totul în încercarea de a diminua, în fel și chip, elementul românesc și de perpetuare a stăpânirii asupra acestui teritoriu românesc întins și dăruit. Curtea vieneză și nobilimea ungară, prin măsuri administrative și prin politica economică, susținute de un aspru regim polițienesc, au încercat să adâncească separația dintre provinciile românești ale Imperiului – Transilvania, Banatul, Bucovina, să orienteze economia acestora spre vestul monarhiei, să împiedice gravitația firească spre statul român.

Dacă pe plan administrativ măsurile nu au putut fi impuse prin presiune și constrângere, economia, viața culturală și spirituală a provinciilor românești nu au putut fi incluse în tiparele construite de regimul dualist. Lupta împotriva regimului opresiv este sprijinită moral, material și politic de statul român; este lupta națiunii române în totalitatea ei; se desfășoară în condiții și cu mijloace deosebite în România și în provinciile românești din cuprinsul Austro-Ungariei, obiectivul final este însă același – desăvârșirea unității naționale. Lupta națională a românilor din Transilvania sau Bucovina nu poate fi separată de cea care se desfășoară în vechiul regat, este expresia unuia și aceluiași organism național. „La români – aprecia cu deplină justețe Ion Ghica – aspirațiunea către Unire nu este tendință de mărire sau cotropire, ci este spirit de conservare și de legitimă apărare în contra vecinilor ce-i înconjoară, căci teamă de cotropire și de reducere la o stare de inferioritate și de umilire este mai mare și le impune datoria de a căuta să devină un stat puternic ca să-și poată apăra cu succes existența”²⁹. Contemporanii aveau limpede conștiința legăturii organice între aspectele deosebite ale luptei naționale. Inferioritatea politică și culturală, ca de altfel și cea economică, demonstra, cu claritate, pentru toate categoriile societății românești, că unica lor șansă de a dobândi

²⁹ Ioan Lupaș, *Problema transilvăneană în timpul lui Cuza și Carol I*, în „*Analele Academiei Române*”, „*Memoriile secțiunii istorice*”, seria a III-a, tom XXVIII, București, 1946.

20..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

pozițiile corespunzătoare cu dezideratele lor era aceea a unirii cu România. De aceea, se va realiza un consens deplin între aceste forțe sociale în privința necesității obiective a desăvârșirii statului național român, menit să le asigure cadrul propice dezvoltării social-economice și politice.